

Gülsurə Yusif qızı MEHDİYEVƏ, PhD, dosent
Azərbaycan Texnologiya Universiteti

İQLİM DƏYİŞMƏLƏRİ İLƏ BAĞLI AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIĞI VƏ MÖVCUD VƏZİYYƏTLƏ BAĞLI SİYASƏT

Xülasə

Məqalədə iqlim dəyişmələri ilə bağlı Azərbaycanın qoşulduğu beynəlxalq konvensiyalar çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlərin mahiyyəti, ölkədə Yaşıl İqtisadi modelin yaradılması istiqamətində qəbul edilən Dövlət proqramları və Strateji sənədlər müqayisəli təhlil edilib. Müəllif Azərbaycanda iqlim dəyişmələri ilə bağlı qəbul edilən strateji sənədləri yüksək qiymətləndirərək, onların yerinə yetirilməsinin iqlim dəyişmələrinin mənfi təsirlərinin azaldılması istiqamətində mühüm töhfə olacağını əsaslandırır.

Açar sözlər: *iqlim dəyişmələri, yaşıl iqtisadiyyat, adaptasiya, təsirlərin azaldılması, Kyota protokolu*

Giriş

Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq iqlim dəyişmələri ilə bağlı həyata keçirdiyi siyasət ölkənin Əsas Qanununa-Konstitusiyaya söykənir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ” adlanan 39-cu maddəsində hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ, hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ təsbit edilir. Digər tərəfdən, ətraf mühitə, təbii ehtiyatlara qanunla müəyyən edilmiş hədlərdən artıq təhlükə törədilməsi və ya zərər vurməsi qadağan edilir. Dövlət ekoloji tarazlığın saxlanması, yabani bitkilərin və vəhşi heyvanların qanunla müəyyən edilmiş növlərinin qorunmasına təminat verir [1]. Konstitusiyanın təsbit etdiyi bu hüquqlar və qadağalar iqlim dəyişmələri ilə bağlı həm milli, həm də beynəlxalq sənədlərin mahiyyətində əks olunur. “Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi” [2], “Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi” [3], “Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi” [4] sənədlərində torpağın, suyun və meşə massivlərinin qorunması və inkişafı qanunvericiliklə təmin edilib. Bu sahələrdə qanundan kənar hər hansı fəaliyyət Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə əsasən cəzalandırılır.

Azərbaycan Respublikası hökuməti iqlim dəyişmələrini global problem hesab edərək, onun təsirlərinin azaldılması istiqamətində beynəlxalq səylərin birləşdirilməsini zəruri hesab edir. Ona görə də, müvafiq dövlət qurumları BMT çərçivəsində iqlim dəyişmələrinin mənfi təsirlərinin azaldılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərdə yaxından iştirak edirlər və ölkəmizin üzərinə düşən öhdəliklərin vaxtında və keyfiyyətlə

yerinə yetirilməsi istiqamətində zəruri addımlar atırlar.

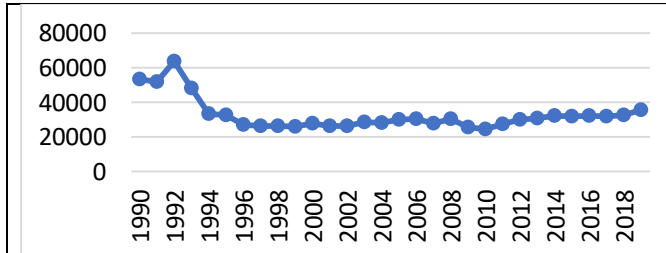
1997-ci ilin aprel ayında Azərbaycan Respublikası Prezidenti H.Əliyev Azərbaycan Respublikası tərəfindən 1995-ci il yanvarın 10-da təsdiq edilmiş Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına uyğun Azərbaycan Respublikasının qəbul etdiyi öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsinə dair tədbirlər haqqında Sərəncam imzaladı. Sərəncama əsasən, Azərbaycan Respublikası tərəfindən 1995-ci il yanvarın 10-da təsdiq edilmiş BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına uyğun Azərbaycan Respublikasının qəbul etdiyi öhdəliklərini yerinə yetirmək, iqlim dəyişmələri nəticələrinin ölkənin iqtisadiyyatına və əhəlisinin sağlamlığına mənfi təsirlərin qarşısını almaq üçün kompleks tədbirlərin hazırlanıb həyata keçirilməsi nəzərdə tutulurdu. Bu məqsədlə Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. Qeyd edək ki, ölkəmiz Konvensiyanın Əlavə 1 qrupuna daxil deyil. Lakin adı çəkilən Konvensiyaya uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası öz üzərinə müəyyən öhdəliklər götürmüşdür.

2000-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına (Kioto Protokolu) [5] qoşulub. Sonrakı illərdə Kioto protokoluna edilmiş Doha əlavəsi 14 aprel 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən ratifikasiya edilmiş və ölkə prezidenti tərəfindən imzalanmışdır. Kyota Protokoluna aid Paris Sazişi isə 2016-cı ilin aprelində imzalanmış və 2016-cı il oktyabrın 28-də Milli Məclis tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur. İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Katibliyinə təqdim edilən Hesabatlar məhz Paris Sazişinə əsasən hazırlanır. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Kyota protokoluna və ona edilmiş əlavələrə, həmçinin Paris sazişinə uyğun olaraq,

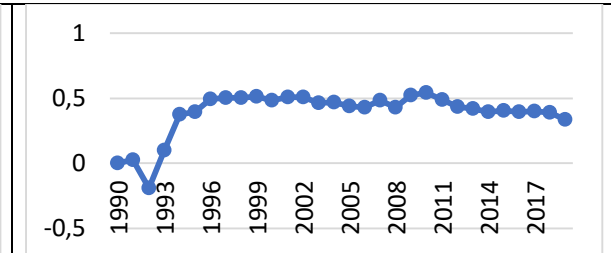
1990-cı illə müqayisədə 2030-cu ildə istilik effekti yaradan qaz emissiyalarının 35% azalmanı hədəf kimi qəbul etmişdir. Qeyd edək ki, ölkəmizin bu istiqamətdə həyata keçirdiyi məqsədyönlü fəaliyyət öz bəhrəsini verməkdədir. Belə ki, Azərbaycanda neft və qaz hasilatının son 30 ildə genişlənməsinə baxmayaraq, karbon emissiyasının azalması istiqamətində götürülən öhdəliklərin yerinə yetiriləcəyi şübhəsizdir. 1-ci qrafikdən görünür ki, ölkəmizdə karbon emissiyası 1990-cı ildə 53.5 mln.ton (Mt) həcmində olub. 1992-ci ildə bir qədər də artaraq 63.6 Mt olub. Lakin sonrakı illərdə karbon emissiyasının həcmində kəskin azalma müşahidə edilib. Son 25 ildə ölkəmizdə karbon emissiyasının həcmi 24-35.5 Mt ətrafında dəyişib.

Dünya Bankının 2019-cu ilə aid məlumatlarına əsasən, Azərbaycana aid adambaşına karbon emissiyası (3.5 kiloton) orta dünya göstəricisindən (4.6 kiloton), neftlə zəngin Yaxın Şərq ölkələrinin əksəriyyətinə aid göstəricilərdən, məsələn, Qətərin (32.8 kt), Bəhreyn (22.3 kt), Küveyt (20.9

kt), BƏƏ (20.5 kt), Oman (16.5 kt), Səudiyyə Ərəbistanı (14.6 kt) və sair ölkələrin göstəricilərindən, həmçinin əksər inkişaf etmiş ölkələrin göstəricilərindən, məsələn, ABŞ (14.7 kt), C.Koreya (11.8 kt), Yaponiya (8.5 kt), Almaniya (7.9 kt) və sair ölkələrin göstəricilərindən xeyli kiçikdir. Bunun bir neçə səbəbi ola bilər. Məsələn, elektrik enerjisinin istehlak həcminin fərqli olması, məhsul istehsalı məqsədləri üçün karbohidrogen ehtiyatlarından istifadə və sair. Azərbaycanda hansı səbəblərdən olmasından asılı olmayaraq, adambaşına karbon emissiyasının orta dünya göstəricisindən az olması və getdikcə azaldılmasının hədəf kimi seçilməsi iqlim dəyişmələrinin təsirlərinin azaldılması istiqamətində ölkəmizin götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetiriləcəyinə əminlik yaradır. Doğrudan da, son 1993-2019-cu illərəarası dövrdə Azərbaycanda karbon emissiyasının həcmi 1990-cı illə müqayisədə 10%-54.5% arasında azalıb. Ən çox azalma 2010-cu ildə müşahidə edilib (54.5%) (qrafik 2).

Qrafik 1. Azərbaycanda karbon emissiyasının miqdarının dinamikası (Mt)

Qrafik 2. Azərbaycanda karbon emissiyasının miqdarının 1990-cı ilə nisbətən azalması (%)

İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə əsasən Konvensiyaya qoşulan hər bir ölkə atmosferə atılan istilikxana qazlarının miqdarı, iqlim dəyişmələrinin ətraf mühitə təsiri və ətraf mühitdə baş vermiş dəyişikliklər haqqında Konvensiyanın Katibliyinə hesabatlar təqdim edirlər. Belə hesabatlar iqlim dəyişmələrinin təsirlərinin azaldılması və adaptasiya istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər haqqında da məlumatları əks etdirir. Qeyd edək ki, Konvensiyaya qoşulduqdan sonra Azərbaycan Respublikası 2005-ci, 2010-cu, 2014-cü illərdə Katibliyə Hesabatlar təqdim edib.

BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasına Azərbaycan Respublikasının Birinci İkiillik Yenilənmiş Hesabatı 2014-cü ildə təqdim edilib. Bu Hesabat beş bölmədən ibarətdir. Birinci bölmədə Azərbaycan Respublikasının

coğrafiyası, əhalisi, siyasi və iqtisadi vəziyyəti haqqında qısa məlumat verilib. “İstixana qazlarının inventarizasiyası və emissiyasının trendləri” adlanan ikinci bölmədə ölkədə istixana qazlarının antropogen təsirlərdən emissiyası haqqında məlumat verilir. Bu məlumatlar 1996-cı ildə İqlim dəyişmələri üzrə Ölkələrarası Razılaşma (İPCC) tərəfindən hazırlanan metodologiyaya əsaslanaraq yenidən hesablanmışdır. Hesabatda həcmnin 1990-2010-cu illərəarası dövrdə yaranan emissiyaların miqdarı və trendi haqqında da məlumatlar verilir. Hesabatda iqlim dəyişmələrinin azaldılması və adaptasiya ilə bağlı verilən təkliflər sonrakı illərdəki Hesabatlarda və Azərbaycan Respublikasında iqtisadi və sosial-iqtisadi inkişaf ilə bağlı qəbul edilən proqramlarda nəzərə alınmışdır. Belə ki, Hesabatda həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli dövr üçün təkliflər edilib.

Uzunmüddətli dövr üçün təklif edilir ki, beynəlxalq maliyyə yardımı olduğu təqdirdə problemlərin həlli üçün daxili resurslardan səmərəli istifadə etmək tələb olunur. Qısamüddətli dövr üçün daxili imkanlardan istifadə etmək mümkündür. Həmçinin təklif edilir ki, Azərbaycanda İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə aid Monitoring, Hesabatlılıq və Yoxlama Sistemi (Monitoring, Reporting and Verification System-MRV) qurulsun. Hesabatda təklif edilir ki, 1-5 ili əhatə edən uzunmüddətli dövrdə milli MRV sistemi yaradılsın. Qısamüddətli (1 ildən az müddət üçün) dövrdə Milli Səviyyədə Fəaliyyət Planları (Nationally Appropriate Mitigation Actions-NAMA) üzrə görülmüş işlər də Hesabata daxil edilmişdir.

Qeyd edək ki, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının NAMA registrasiya sistemində 2018-ci ilə, yəni ikinci Hesabatın hazırlanmasına qədər Azərbaycan Respublikasına aid 1 layihə qeydə alınmışdır. Bu layihə “Azərbaycanın yanacaq istehlakı sektorunda karbon emissiyalarının azaldılmasını təmin edən Milli tədbirlər” adlanırdı. Bu layihənin əsas məqsədi Azərbaycanın istehlakı sektorunda aşağı karbonlu yanacağın iqlim dəyişmələrinə təsirlərinin yumşaldılması üzrə Milli tədbirlərin hazırlanmasına dəstək vermək idi. Layihənin üç komponenti var idi. Birinci komponent ARDNŞ-in inzibati və xidməti binalarında enerji səmərəliliyinin artırılması tədbirlərinin icrasını nəzərdə tuturdu. İkinci komponent SOCAR-ın balansında olan nəqliyyat sisteminin təkmilləşdirilməsi və daha az tullantılı nəqliyyat vasitələrinin istifadəyə verilməsini nəzərdə tuturdu. Üçüncü komponent neft quyularından havaya atılan aşağı təzyiqli səmt qazlarının tutulması və istehlakçılara çatdırılması üzrə işləri nəzərdə tuturdu. Göründüyü kimi, bu tədbirlər ölkənin nəinki bütün yanacaq istehlak edən sektorlarını əhatə etmirdi, hətta SOCAR-ın əhatə etdiyi sahələrin müəyyən hissəsini birləşdirirdi.

Layihənin 1-ci komponenti üzrə karbon emissiyasının birbaşa və dolaylı azalması, uyğun olaraq, hər il 420 ton və 86 124 ton olmaqla, 5 il ərzində, uyğun olaraq, 2100 ton və 430618 ton nəzərdə tutulmuşdu. Layihənin 2-ci komponenti üzrə karbon emissiyasının birbaşa və dolaylı azalması, uyğun olaraq, hər il 162 ton və 1611 ton olmaqla, 5 il ərzində, uyğun olaraq, 808 ton və 8 055 ton nəzərdə tutulmuşdu. Layihənin 3-cü

komponenti üzrə karbon emissiyasının birbaşa və dolaylı azalması, uyğun olaraq, hər il 21962 ton və 329426 ton olmaqla, 5 il ərzində, uyğun olaraq, 109809 ton və 1 647132 ton nəzərdə tutulmuşdu. Bu layihə üzrə cəmi emissiyaların birbaşa və dolaylı azaldılması, uyğun olaraq, hər il 22543 ton və 417161 ton olmaqla, 5 il ərzində, uyğun olaraq, 112717 ton və 2085805 ton nəzərdə tutulmuşdu.

Azərbaycan Respublikası iqlim dəyişmələri ilə bağlı qlobal təşəbbüslərə qoşularaq, müxtəlif sektorlara onun təsirlərinin yumşaldılması və adaptasiya istiqamətində səylərini artırır. Lakin bu problem böyük həcmli maliyyə vəsaiti və texnoloji inkişaf tələb etdiyindən heç bir ölkə ayrı-ayrılıqda, xüsusilə, kiçik ölkələr, o cümlədən Azərbaycan yalnız milli təşəbbüslərlə, daxili maliyyə və insan resursları ilə bu problemin həllinə nail ola bilməz. Bu problemin hər bir aspektinin həlli beynəlxalq əməkdaşlığın yaradılmasını tələb edir. Hətta ölkədaxili öhdəliklərin səmərəli həllində beynəlxalq əlaqələrin olması və qabaqcıl təcrübələrin öyrənilməsi vacibdir. Bunu nəzərə alaraq, Azərbaycan da iqlim dəyişmələri ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığını genişləndirir. Bu qurumlar arasında Avropa Birliyi, Qlobal Ekoloji Fond, Almaniyanın KfW bankı, Yaşıl İqlim Fondu, Asiya İnkişaf Bankı, Almaniyanın Beynəlxalq Əməkdaşlıq Təşkilatı (GİZ) xüsusilə fərqlənilir. Bu təşkilatlarla əməkdaşlıq nəticəsində həyata keçirilən layihələr ölkəmizdə iqlim dəyişmələrinin təsirlərinin yumşaldılması və adaptasiya prosesinin həyata keçirilməsi istiqamətində beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

İqlim dəyişmələrinin təsirlərinin azaldılması və adaptasiya tədbirləri son 20 ildə ölkədə qəbul edilən və həyata keçirilən Dövlət Proqramlarında, inkişaf strategiyalarında nəzərə alınır. 2004-cü ildə qəbul edilən Alternativ və Bərpa olunan Enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı, “Azərbaycan-2020:gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası, 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında Əhalinin Ərzaq Məhsulları ilə Etibarlı Təminatına Dair Dövlət Proqramı (2008-2015); 2004, 2009, 2014-cü illərdə qəbul edilən Regionların Sosial-iqtisadi İnkişafına dair Dövlət Proqramları; 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı (2008-2015); Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr Fərmanı ilə təsdiq edilən Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın

12 əsas sektorları üzrə Strateji Yol Xəritələri, “Azərbaycan 2030:sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” ölkəmizdə iqlim dəyişmələrinin azaldılmasına və adaptasiya strategiyasına birbaşa aidiyyəti olan dövlət siyasətini müəyyən edib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr Fərmanı ilə təsdiq edilən Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın 12 əsas sektorları üzrə Strateji Yol Xəritələrinin hər birində ekoloji problemlər, ətraf mühitin mühafizəsi məsələləri əsas meyar kimi götürülüb. “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi”-nin və “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi”-nin “Ətraf mühitin qorunması, təbii resurslardan dayanıqlı istifadə və təbii amillərin kənd təsərrüfatına təsirlərinin idarə olunması” adlanan 7-ci strateji hədəfinin 7.1-ci prioriteti iqlim dəyişmələrinin və digər təbii amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirinə azaldılması mexanizmlərinin işlənilməsinə həsr edilib.

2021-ci ilin fevralında AR Prezidentinin Sərəncamı ilə təsdiq edilən “Azərbaycan 2030:sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” strateji sənədində beş prioritetdən biri məhz təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi olmaqdır. Sənəd nəzərdə tutur ki, *“ölkənin perspektiv iqtisadi inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə təmin edilməlidir”* [6]. Bu prioritet a) yüksək keyfiyyətli ekoloji mühitin yaradılmasını; b) yaşıl enerji məkanının təmin edilməsini əsas məqsəd kimi müəyyən edir. Yaşıl enerji məkanı Azərbaycanda alternativ enerji mənbələrindən istifadə imkanlarının artırılmasını və getdikcə karbohidrogen ehtiyatlarından istifadə həcmində azaldılmasını nəzərdə tutur. Qeyd edək ki, karbohidrogen ehtiyatlarından istifadənin azaldılması, tələbin yüksək səviyyədə təmin edilməsi şərti ilə, səmərəliliyin artırılması və tədricən bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid vasitəsilə təmin edilə bilər. Azərbaycanda Günəş və Külək enerjisindən istifadə imkanları genişdir. Xüsusilə, ölkəmizin ərazisində Günəş enerjisinin potensialının yüksək olması ölkəmizdə enerjiyə olan tələbin tam təmin edilməsinə imkan verir. Lakin resurs potensialının texnoloji cəhətdən istifadəyə yararlı səviyyəyə çevrilməsi və onun iqtisadi cəhətdən səmərəliliyinin təmin edilməsi hələ sual

olaraq qalır [7]. Hesablamalar göstərir ki, ölkədə yaşıl məkanın yaradılması və ölkə iqtisadiyyatının “yaşıl iqtisadiyyat” modelinə keçirilməsi üçün bərpa olunan enerji potensialının resurs, texniki, iqtisadi və market potensialının qiymətləndirilməsinə ciddi ehtiyac var. Ölkənin Günəş və Külək enerjisi potensialının yüksək olmasını nəzərə alsaq, əsas problem texniki potensialla bağlıdır. Günəş batareyalarının iqtisadi səmərəliliyinin artırılması, belə batareyaların istehsalı üçün ölkədə müvafiq zavodların istehsal güclərinin artırılmasına ehtiyac var. Tədqiqatlar göstərir ki, ölkənin bütövlükdə və ya onun hər hansı regionun “Yaşıl məkana” çevrilməsi dövlət-özəl əməkdaşlığı olmadan xeyli çətindir. Belə əməkdaşlıq bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə üçün böyük həcmdə investisiyaların qoyulmasına imkan verməklə yanaşı, həm də cəmiyyətdə enerjiden istifadə və Yaşıl iqtisadi modelə keçidlə bağlı ictimai şüurun inkişafına təkan verir.

Ayrıca götürülən hər hansı bir ölkənin Yaşıl iqtisadiyyat modelinə keçməsi global problem olan iqlim dəyişmələrinin təsirlərini az da olsa yumşalda bilər. Lakin inkişaf etmiş ölkələrdə, xüsusilə, sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə ətraf mühitə atılan istixana qazlarının emissiyasının azalması və bu ölkələrin Yaşıl İqtisadiyyat modelinə keçməsi iqlim dəyişmələrinin təsirlərini azaldılması üçün vacibdir. Ətraf mühitə atılan istixana qazlarının həcmində Azərbaycanın payı çox az olsa da, ölkənin Yaşıl məkana çevrilməsinin strateji məqsəd kimi qoyulması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Belə bir məqsədin qoyulması ölkənin bütün iqtisadi sektorlarında yaşıl texnologiyanın tətbiqini və ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən istifadəni genişləndirəcək, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni stimullaşdıracaq və nəticədə iqlim dəyişmələrinin təsirlərini azaldılmasında mühüm töhvə verəcək.

- BMT-nin “İqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizə” altməqsədinin yerinə yetirilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasının fəaliyyəti

İqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizə BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin 17 altməqsədlərindən biridir. Azərbaycanda həyata keçirilən Dövlət Proqramları və ya iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında dayanıqlı və rəqabətli inkişafı hədəfləyən Strateji Yol Xəritələri bu alt məqsədin yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsində 7.1-ci prioritet iqlim dəyişmələrinin və digər təbii amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirinin azaldılması mexanizmlərinin işlənilməsinə həsr edilib. Bu prioritet aqrar sektorun iqlim dəyişmələrinə daha həssas olduğunu əsaslandıraraq, iqlim dəyişmələrinin və təbii amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirinin azaldılması üçün müvafiq tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur. Strateji Yol Xəritəsi ölkədə aqrar sahənin dayanıqlı inkişafı baxımından “iqliməsaslı ağıllı kənd təsərrüfatı” prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşmasını nəzərdə tutur.

“2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” adlı mühüm sənəddə “İşğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış” və “Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi” milli prioritetlərin “dayanıqlı məskunlaşma”, “yüksəkkeyfiyyətli ekoloji mühit” və “yaşıl enerji” məkanı” məqsədləri məhz İqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizə” altməqsədi ilə uyğunlaşdırılmışdır.

“Yaşıl Enerji Məkanı” məqsədi altı fəaliyyət istiqamətini əhatə edir: 1) Energetika sektorunda tənzimləyici mühitin təkmilləşdirilməsi və zəruri liberallaşdırmanın aparılması; 2) Ölkədə qaz və istilik təchizatı sistemlərinin səmərəliliyinin artırılması, istehlakçıların tələbatının etibarlı şəkildə ödənilməsi; 3) Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin artırılması; 4) Azərbaycan – Türkiyə – Avropa Enerji Qovşağının yaradılması; 5) İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə məqsədilə ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən və digər yaşıl texnologiyalardan istifadənin genişləndirilməsi; 6) Enerji səmərəliliyinin təmin edilməsi.

1. Energetika sektorunda tənzimləyici mühitin təkmilləşdirilməsi və zəruri liberallaşdırmanın aparılması üzrə fəaliyyət istiqaməti a) Qaz təchizatı sahəsində nəql, paylanma, satış və elektrik enerjisinin istehsalı, ötürülməsi, paylanması və təchizatı fəaliyyətlərinin hüquqi və idarəçilik baxımından ayrılması; b) Paylayıcı şəbəkədə elektrik təchizatının yaxşılaşdırılması və elektrik verilişi xətlərinin çəkilməsi; c) Topdansatış bazarının təşkilinə hazırlıq məqsədilə iqtisadi səmərəlilik meyarı əsasında elektrik enerjisi istehsal güclərinin seçiminin ötürücü tərəfindən aparılması; d) Elektrik enerjisinin istehsalçıları, eləcə də təchizatçıları arasında rəqabət mühitinin formalaşdırılması üçün hədəf modelinə uyğun bazar qaydalarının hazırlanması;

e) Elektroenergetika sistemində müstəqil təchizatçıların yaranmasının və fəaliyyətinin təşviq edilməsi; f) Energetika sahəsində tənzimləyici mühitin formalaşdırılması, iqtisadi əsaslara, xərc və gəlirlərə istinad edən tarif metodologiyasının təkmilləşdirilməsi; g) Qoyuluş gücü təqribən 500 MVt olan qaz-turbin elektrik stansiyasının tikintisini nəzərdə tutur.

2. Ölkədə qaz və istilik təchizatı sistemlərinin səmərəliliyinin artırılması, istehlakçıların tələbatının etibarlı şəkildə ödənilməsi üzrə fəaliyyət istiqaməti a) Qaz təchizatında SCADA sisteminin yaradılmasını; b) Qazın keyfiyyətinin artırılmasını; c) İstilik təchizatı sahəsində dövlət–özəl tərəfdaşlığının inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur.

3. Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin artırılması istiqaməti üzrə fəaliyyət a) Bərpa olunan enerji infrastrukturunun dövlət–özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində genişləndirilməsini; b) Dənizdə külək enerjisi potensialının araşdırılması və potensialdan istifadə istiqamətində hazırlıq tədbirlərinin həyata keçirilməsini; c) Bioenerji və geotermal enerjiden istifadə imkanlarının genişləndirilməsini; d) Bərpa olunan enerji mənbələri üzrə informasiya sisteminin yaradılması və potensial ərazilərə dair ölçü müşahidə işlərinin təşkil edilməsini; e) Yeni generasiya güclərinin enerji sistemində etibarlı inteqrasiyası üçün yeni infrastrukturun qurulmasını nəzərdə tutur.

4. Azərbaycan – Türkiyə – Avropa Enerji Qovşağının yaradılması üzrə fəaliyyət istiqaməti Azərbaycan (Naxçıvan MR)–Türkiyə–Avropa Enerji Qovşağının qurulmasını nəzərdə tutur.

5. İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə məqsədilə ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən və digər yaşıl texnologiyalardan istifadənin genişləndirilməsi üzrə fəaliyyət istiqaməti a) istilik effekti yaradan qazların inventarlaşdırılması və Monitoring-ölçmə, hesabatlılıq və yoxlama (MRV) sisteminin inkişaf etdirilməsini; b) iqlim dəyişmələri üzrə Milli məlumat bazasının yaradılmasını; c) “Aşağıkarbonlu inkişaf üzrə Dövlət Proqramı”nın hazırlanmasını; d) İqlim dəyişmələrinin təsirlərinə daha həssas sektorlar üzrə Milli Adaptasiya Planının hazırlanmasını; e) Elektromobillik üzrə Milli Planın hazırlanmasını; f) Ekoloji təmiz və təhlükəsiz nəqliyyat vasitələrinin (minik avtomobilləri, avtobuslar və s.) dövryyəsinin stimullaşdırılması və zəruri infrastrukturunun yaradılmasını; g) Hidrogenin istehsalı və ondan istifadə sahəsində potensialın

öyrənilməsi və bu sahədə pilot layihələrə dair təkliflərin formalaşdırılmasını; h) Enerji saxlanma sistemlərinin tətbiqinin araşdırılmasını və təkliflər verilməsini; j) Energetika sektorunda karbon tutulması, utilizasiyası və saxlanması (CCUS) texnologiyalarının tətbiqinin araşdırılmasını və təkliflərin verilməsini nəzərdə tutur.

6. Enerji səmərəliliyinin təmin edilməsi üzrə fəaliyyət istiqaməti üzrə a) İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində və ev təsərrüfatlarında enerji səmərəliliyinin təmin edilməsi; b) Enerjinin istehsalı və təchizatı (nəql, ötürülmə, paylanma və s.) sahələrində enerji səmərəliliyinin təmin edilməsi; c) Özəl (yaşayış, kommersiya və ofis) və ictimai binalar üçün milli renovasiya proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi; d) Enerji səmərəliliyinə dair normativ texniki aktların hazırlanması, monitorinq və hesabatlılıq sisteminin tətbiq edilməsi nəzərdə tutulub.

Strategiyada hər bir fəaliyyət istiqaməti üzrə yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlər və layihələr əsas icraçı orqanlar arasında bölüşdürülmüş, digər icraçılar müəyyən edilmiş, baza ili üzrə (2021-ci il üzrə) göstəricilər, ilkin nəticələr (2022-ci il üzrə), aralıq nəticələr (2023-

2025) və yekun nəticələr hədəf olaraq proqnozlaşdırılmışdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Elektron resurs: <https://www.e-qanun.az/framework/897>
2. Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi. Elektron resurs: <https://www.e-qanun.az/framework/46941>
3. Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi. Elektron resurs: <https://www.e-qanun.az/framework/46940>
4. Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi. Elektron resurs: <https://www.e-qanun.az/framework/46942>
5. BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına (Kioto Protokolu). Elektron resurs: <https://e-qanun.az/framework/339>
6. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. Elektron resurs: <https://president.az/az/articles/view/50474>
7. Gulaliyev M.G., Mustafayev E.R., Mehdiyeva G.Y. (2020). Assessment of Solar Energy Potential and Its Ecological Economic Efficiency: Azerbaijan Case. Sustainability 2020, 12, 1116

Гульсура Юсиф кызы МЕХТИЕВА, PhD, доцент
 Азербайджанский Технологический Университет

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО АЗЕРБАЙДЖАНА В ОБЛАСТИ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА И ТЕКУЩАЯ ПОЛИТИКА

Резюме

В статье проведен сравнительный анализ сущности мер, реализуемых в рамках международных конвенций по изменению климата, участником которых является Азербайджан, государственных программ и стратегических документов, принятых для создания в стране модели зеленой экономики. Автор высоко оценивает принятые стратегические документы, связанные с изменением климата в Азербайджане, и утверждает, что их реализация станет важным вкладом в смягчение негативных последствий изменения климата.

Ключевые слова: изменение климата, «зеленая» экономика, адаптация, смягчение последствий, Киотский протокол.

Gulsure Yusif gizi MEHDIYEVA, PhD, associate professor
 Azerbaijan Technological University

AZERBAIJAN'S INTERNATIONAL COOPERATION ON CLIMATE CHANGE AND CURRENT POLICY

Summary

In the article, the essence of the measures implemented within the framework of the international conventions on climate change to which Azerbaijan is a party, State programs, and strategic documents adopted to create a Green Economic model in the country was comparatively analyzed. The author highly appreciates the adopted strategic documents related to climate change in Azerbaijan and argues that their implementation will be an important contribution towards the mitigation of the negative effects of climate change.

Keywords: climate changes, green economy, adaptation, mitigation, Kyoto Protocol